

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ізюмов О. Українсько-російський словник за новим правописом. Київ : Державне видавництво України, 1930. 980 с.
2. Ільїн В.С. Префікси в сучасній українській мові. Київ, 1953. URL: <https://zbruc.eu/node/41957> (дата звернення: 23.07.2019).
3. Карпіловська Є.А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. Київ : Українська енциклопедія, 2002. 912 с.
4. Назарова І.С. Дієслова на -а(-я-), -ува(-юва-) в сучасній українській мові. URL: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine5-6.pdf> (дата звернення: 23.07.2019)
5. Огієнко О. Український стилістичний словник. Львів : Видання української книгарні й антикварні, 1924. 496 с.
6. Орфоепічний словник української мови : в 2 т. Т. 2. / уклад. М.М. Пещак, В.М. Русанівський, Н.М. Сологуб, В.В. Чумак, Г.М. Ярун. Київ : Довіра, 2003. 918 с.
7. Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів : Світ, 2001. 448 с.
8. Психологічна енциклопедія / упор. О.М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
9. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. Київ : Освіта, 1995. 256 с.
10. Словник української мови. Т. 11 / уклад. І.К. Білодід. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1980. 700 с.
11. Українсько-російський словник : у 6 т. Т. 6. / гол. ред. І.М. Кириченко. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1963. 620 с.
12. Izard Carroll E. The psychology of emotions. New York : Penum Press, 2011. 462 с.

УДК 811.161.2'42'373

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.3>

**ЛЮБОВ, ЩАСТЯ ТА СТРАХ У ТОТАЛІТАРНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
(ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ
В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ПРЕСІ)**

**LOVE, HAPPINESS AND FEAR IN THE TOTALITARIAN VIEW
OF THE WORLD (ABOUT THE FUNCTIONING OF EMOTIVE VOCABULARY
IN THE UKRAINIAN SOVIET PRESS)**

Коротич К.В.,

orcid.org/0000-0002-3084-5296,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Статтю присвячено змінам у семантиці, сполучуваності й функціонуванні емотивів зі значенням любові, щастя та страху, що було спричинено ідеологічно зумовленим нав'язуванням колективних емоцій у радянському соціумі.

В українській періодиці 1922–1945 рр. емоцію любові передавали за допомогою слів *любов*, *любити*, *улюблений* і *любимий*, які звузили своє значення в радянському дискурсі. З ідеологічних причин ці слова стали сполучатися найбільшою мірою з назвами СРСР, військових сил і політичних лідерів. Стосовно «своїх» лексема *любов* мала переважно позитивну оцінку, проте змінювала її на негативну в контексті, де стосувалася «чужих». Емотивна лексика зі значенням любові використовувалася в означений період переважно в комбінованих мовленневих актах, у яких поєднувались експресиви, що передавали це почуття, та констативи, призначенням яких було змалювання ідеальних почуттів «нової радянської людини».

Емоційний стан щастя в енкратичному дискурсі відображали лексеми *щастя* й *щасливий*, які так само звузили значення й мали сталу сполучуваність в українській пресі 1922–1945 рр., описуючи радянських людей і їхнє життя та майбутнє за радянського ладу. Стан щастя в тоталітарній картині світу зображено як постійну характеристику громадян СРСР, у зв'язку з чим його описували констативні мовленневі акти, покликані моделювати ідеалізовану радянську дійсність.

Емоція страху властива в радянському дискурсі «чужим» і тому детально нюансована за допомогою значної кількості емотивів, натомість її немає у «своїх», які, згідно з ідеологічними приписами, є безстрашними. Емотиви зі значенням страху функціонують найбільшою мірою в констативних мовленневих актах і дуже рідко – в комісивних і директивних, що зумовлено монологічністю та застиглістю тоталітарного дискурсу.

Такі трансформації у семантиці та функціонуванні ключових емотивів радянської доби відображають мовлення влади, яка, маніпулюючи мовою, намагалася вносити зміни до мовної картини світу й свідомості людей.

Ключові слова: мовна картина світу, українська преса, енкратичний дискурс, ідеологізація, концептуалізація, емотив, сполучуваність, семантика, оцінка, мовленневий акт.

The article is devoted to changes in the semantics, combinability, and functioning of emotive words with the semantics of love, happiness, and fear which was caused by the ideological obtrusion of collective emotions in the Soviet society.

In the Ukrainian periodicals of 1922–1945 the emotion of love were conveyed by the words *love (lyubov)*, *to love (lyubyty)*, *beloved (ulyublenyy, lyubymyy)* which narrowed their meaning in Soviet discourse. These words became combined mainly with the names of the USSR, military forces, and political leaders for ideological reasons. The lexeme *love (lyubov)* had a mostly positive estimate if it denominated “us”, but that word changed the estimate to a negative one in the context, describing “them”. The emotional vocabulary with the semantics of love was used in the analyzed period mainly in combined speech acts, which united the expressives, that conveyed this feeling, and the constatives, the purpose of which was to depict the ideal feelings of the “new Soviet man”.

In encratic discourse the emotional state of happiness was denoted by the noun *happiness (shchastya)* and the adjective *happiness (shchaslyvyy)* which also narrowed the meaning and had a persistent combinability in the Ukrainian press of 1922–1945, describing Soviet people and their lives and future life under Soviet rule. The state of happiness in the totalitarian linguistic view of the world is depicted as a constant characteristic of the USSR citizens because it was described by the constative speech acts, designed to model idealized Soviet reality.

In the Soviet discourse the emotion of fear is inherent of “them” and therefore nuanced in detail by means of a large number of the emotive words. The emotive words with the semantics of fear function for the most part in constative speech acts and very rarely in commissives and directives which is caused by the monologicality and inflexibility of totalitarian discourse.

Such transformations in the semantics and the functioning of the dominating emotive words of the Soviet time reflect the language of power which that, by manipulating the language, tried to change the linguistic view of the world and the consciousness of the people.

Key words: linguistic view of the world, Ukrainian press, encratic discourse, indoctrination, conceptualization, emotive word, combinability, semantics, estimate, speech act.

Постановка проблеми. За тоталітарних часів контролю починають підлягати ледь не всі сфери людського буття: від роботи на підприємстві або в колгоспі до харчування й проведення дозвілля. Навіть на такі невід’ємні складники людини – громадянина СРСР, як тіло чи емоції, справляється потужний вплив, і вони зазнають своєрідного ідеологічного осмислення, що відображається в літературі соціалістичного реалізму, засобах масової комунікації, мовленнєвих жанрах масово-політичної роботи (агітація, висунення на якусь посаду, вияви остракізму на товариських судах, чистки, зобов’язання та ін.) і відповідним чином відбивається в мовній картині світу українців, які жили за тоталітарного режиму.

Ідеологія нав’язувала колективні емоції радості й щастя, зневаги до страху, що позиціонували людей, які їх відчували, як «своїх» відносно радянського ладу. Продовжуючи дослідження мови тоталітарного соціуму, розпочате в наших роботах [2; 3; 4], присвячуємо його цього разу вербальній об’єктивації найчастотніших базових емоцій і їхнім функціям в українській пресі радянського періоду, що була наскрізь ідеологізованою, формуючи «українську радянську ідентичність», за влучним висловом О. Забужко [1, с. 57]. Вивчення способів впливу на людську свідомість і внесення змін до картини світу, зокрема мовної, є важливою теоретичною та практичною проблемою психології, філософії й лінгвістики, що нині є актуальною, але недостатньо розробленою, особливо на матеріалі преси тоталітарних суспільств, яка була рупором мови влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в українській і зарубіжній лінгвістиці

вчені досліджували вияви емотивності на фонетичному (А. Калита, В. Кушнерик, Л. Піотровська, Д. Романов), морфологічному (П. Вятровський, В. Шаховський), словотвірному (Н. Дробко, Н. Мельничук, А. Цибулевська, І. Чепуріна), лексико-семантичному (Ю. Апресян, Л. Бабенко, О. Бессонова, Н. Бойко, А. Вежбицька, В. Виноградов, О. Вольф, Є. Галкіна-Федорук, Л. Карпов, С. Курилова, О. Мягкова, А. Троцюк, І. Шаронов, В. Шаховський, Д. Шмельов, А. Яшелська), фразеологічному (Н. Волкова, М. Гамзюк, Н. Махоніна, О. Петрочук, К. Попова, Л. Потенко, Д. Романов, Н. Хомякова), синтаксичному (О. Александрова, Т. Графова, Н. Орлова, Д. Романов, Т. Синеокова), текстовому (В. Болотов, О. Воробйова, В. Гак, С. Іонова, Д. Романов, О. Филимонова, В. Шаховський) рівнях. У фокусі уваги науковців перебуває не лише синхронічний, але й діахронічний аспект емотивності (М. Гамзюк, Л. Калімулліна, М. Пипіна, Н. Романова, Б. Шерадзька-Бажур). Дослідники розглядають емотивність із перекладацького (Е. Вайгла, Б. Токаж, В. Шаховський), психолінгвістичного (Г. Дідук, В. Жельвіс), лінгвокультурологічного (О. Димитрова, В. Кононенко, В. Шаховський), когнітивного (С. Гладь, Б. Перак, О. Сарбаш), комунікативного (Я. Гнезділова, М. Городникова, В. Лошяк, О. Солдатова, К. Шиліхіна), гендерного (К. Іванова, З. Ісхакова, Н. Сребрянська, С. Табурова, Д. Шіпка) та інших поглядів.

Матеріалом для дослідження стають художні тексти (Х. Беркешук, З. Гавалкевич, С. Гладь, О. Дорош, Т. Дуришич-Бечанович, Б. Катушич, В. Маслова, А. Чижак, А. Яворська), фольклор

(А. Велпа, Т. Кузнецова, В. Петреска), релігійна література (М. Вальчак-Міколайчакова, П. Вятровський, Є. Кислякова, І. Рikuнова), аргументація (А. Цибулевська), кінематограф (В. Дуїч), реклама (Л. Амірі, О. Кара-Мурза, О. Шевченко), політичний дискурс (Д. Рашова, С. Табурова), сучасні ЗМІ різних країн (А. Белецька, М. Ідзьо, К. Соколова, О. Федоренко, С. Чорна). Проте українська преса попередніх періодів, зокрема тоталітарного, на сьогодні майже не вивчена з погляду функціонування в ній емотивів, які були одним із важливих засобів впливу на читацьку аудиторію та моделювання ідеологізованої картини світу радянського суспільства.

Постановка завдання. Мета нашої роботи полягає в тому, щоб, виокремивши з текстів української преси 1922–1945 рр. емотиви, які позначали найважливіші для комуністичної ідеології емоції: любов, щастя та страх – виявити й описати особливості їхньої семантики, сполучуваності, функціонування й концептуалізації в аспектах формування ідеологізованої мовної картини світу та впливу на реципієнта. Емотивом, услід за В. Шаховським, називаємо мовну одиницю, головною функцією якої є висловлення емоцій мовця [7, с. 9].

Виклад основного матеріалу. У часи впровадження й зміцнення радянського ладу в Україні співвідношення суспільного та індивідуального зазнає значних змін на користь домінування саме соціального, внаслідок чого людина часто підкорювалась ідеологічній моделі творення зуніфікованого радянського громадянина, який діє й висловлюється згідно з ідеологічними приписами. Проте влада не зупинялася на цьому, а прагнула, щоб українці й мислили та відчували як модельовані у провладних текстах борці за ідеали комунізму. Власне тому об'єктом нашого аналізу стали емотиви із семантикою любові, щастя та страху як одні з найважливіших у радянському дискурсі. Отже, перейдімо до їхнього розгляду.

Емоцію любові в українській пресі 1922–1945 рр. виражали переважно за допомогою лексем *любов*, *любити*, *улюблений* і *любимий*. Зі словами *любов* і *любити* в радянській новомові відбулися прикметні трансформації цілком у дусі доби. Із трьох значень лексеми *любов*, зафіксованих в академічному одинадцятитомному «Словнику української мови» («1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання (у 1 знач.). <...> 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь. <...> 3. до чого. Інтерес до чого-небудь» [5, с. 564]), в українській пресі комуністичного

спрямування передусім актуалізоване друге, а для слова *любити* зі значеннями «1. Відчувати глибоку відданість, прив'язаність до кого-, чого-небудь. <...> // Відчувати сердечну прихильність до родинно близьких осіб (дітей, матері тощо). <...> 2. Почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність до особи іншої статі; кохати (у 1 знач.). <...> 3. також з інфін. Мати інтерес, потяг до чого-небудь. <...> 4. також із спол. щоб. Потребувати якихось умов як найсприятливіших для існування, росту тощо (про рослини, тварин) [5, с. 562] – перше, друге й четверте.

Об'єктами любові, що їх наводимо в порядку частотності від найбільшої кількості фіксацій до найменшої, в радянському дискурсі є Батьківщина, країна, партія, уряд, вождь, відомі революціонери, Червона Армія; суб'єктами – народ і його окремі верстви або соціальні й вікові групи (передусім діти): «*Сталін виховував у всіх народах Радянського Союзу полум'яну любов до своєї Батьківщини...*» (Агітатор. 1944. № 9. С. 21).

Почуття може транслюватися й у зворотному напрямку: від уряду чи політичного лідера до громадян СРСР: «*Оточена великою любов'ю і піклуванням товариша Сталіна, наша молодь віддає всі свої сили, весь свій ентузіазм, вміння і знання на благо своєї батьківщини, яку безмежно любить кожен юнак, кожна дівчина*» [Молодий більшовик. – 1937. – № 8. – С. 6]; «*Цифри [про витрати на освіту в СРСР і до революції, кількість учнів і студентів – К.К.] промовляють самі за себе. Вони доводять велич нашої батьківщини, щастя й радості радянської молоді, зігрітої любов'ю нашої партії і радянської влади*» [Молодий більшовик. – 1937. – № 8. – С. 7]. Наведені приклади є типовими для української преси того часу. Прикметно, що любов у таких випадках концептуалізовано як матеріальну субстанцію, яка повністю охоплює об'єкт (молодь, дітей) і може викликати відчуття тепла, якого раніше вони нібито не відчували.

Емотиви з коренем *-люб-* (*любов*, *любити* та ін.) називають почуття, звичайно позначене абсолютною позитивною оцінкою в радянському дискурсі, проте слово *любов*, функціонуючи у складі біблійного прецедентного вислову в тексті, адресованому атеїстам і вірянам, яких слід було відвернути від християнської релігії, набувало негативної оцінки в контексті: «*Капіталісти, поміщики, банкіри всього світу – наші вороги. ... нас хутко придушуть і заведуть у нашої країні владу поміщиків, царя та буржуазії. Виконання цієї християнської заповіді призвело б до загибелі СРСР і до втрати завоювань Жовтневої*

¹ Цитати та приклади наводимо відповідно до правопису й пунктуаційного оформлення оригіналу.

революції. Куркулі, спекулянти, торговці, неп-мани всіляко хочуть перешикодити нашому соціалістичному будівництву. <...> З усього цього ясно, що **заповідь про любов до ворогів шкідлива для трудящих**» [Безвірник. – 1928. – № 1. – С. 116].

Емотив *любов* у публікаціях часів Другої світової війни має сталу сполучуваність з означеннями-прикметниками *безмежна, полум'яна, палка*. Поява цих означень, що підкреслюють силу й глибину почуття, є не випадковою й має мету спроекувати таке інтенсивне почуття на читачів тодішніх газет і журналів. Крім того, за часів війни емотиви *любов* і *ненависть* часто функціонували в одному вислові, контрастно посилюючи впливову силу цих лексем як маніфестантів базових емоцій на тлі протиставлення «своїх» і «чужих»: «**Сталін виховував у всіх народах Радянського Союзу полум'яну любов до своєї Батьківщини, нещадність і ненависть до ворога**» [Агітатор. – 1944. – № 9. – С. 21].

Спостерігаючи за функціонуванням емотивів, ми виявили в проаналізованих текстах лише одне поєднання комісивного мовленнєвого акту з експресивним («**Будемо любити наш союз так, як любимо нашу Робітничо-Селянську Україну...**» [Радянський Селянин. – 1925. – № 13–14. – С. 3]), у решті випадків було наявне сполучення експресивів, які передавали почуття любові, з констативами, покликаними змоделювати в радянській пресі ідеальні емоційні стани зразкового homo soveticus («**Сталінська авіація – дітище радянського народу. Свою вітчизняну авіаційну промисловість народ будував з великою любов'ю. З такою ж любов'ю нестив він і кадри сталінських соколів**» [Агітатор. – 1944. – № 6. – С. 35]).

Тепер стисло проаналізуємо особливості мовного вираження й функціонування другої емоційної домінанти радянського дискурсу тоталітарних часів – щастя. Цей емоційний стан в українській пресі аналізованого періоду переважно відображали лексеми *щастя* та *щасливий*. Сполучуваність цих слів є сталою: *щасливим* є передусім життя («**Колгоспний лад вивів наше багатоміліонне селянство на шлях заможного, культурного й щасливого життя**» [Агітатор. – 1944. – № 9. – С. 27]), далі за частотністю – теперішнє і майбутнє за радянського ладу («**Поволі, поступнево, крок за кроком Робітничо-Селянська країна йде до сталої та щасливої соціалістичної майбутності**» [Радянський Селянин. – 1924. – № 14–15. – С. 32]) та люди («**щаслива сталінська молодь**» [Молодий Більшовик. – 1937. – № 8. – С. 6]). Епізодично прикметник *щасливий* було поєднано зі словом *материнство* в повідомленнях про урядові від-

знаки та грошові виплати матерям, що народили 3–11 дітей («**Жінка в СРСР одержала право на щасливе й радісне материнство. Вперше в історії народів і країн материнство стало предметом піклування держави**» [Агітатор. – 1944. – № 6. – С. 36]), хоча зрозуміло, що це було здійснено через значні людські втрати у війні й зменшення народжуваності.

Щастя ж мислиться або як «доля, талан» [6, с. 573] («**Радянський народ, який довірив свою долю і щастя нашому Сталіну, переміг і нині добиває фашистського звіра в його лігві**» [Агітатор. – 1944. – № 10. – С. 25]), або почуття, що спирається на ідеологічні та матеріальні підстави («**Червона армія врятувала робітничий клас України від страхіть рабства, повернула робітничому класові України щастя працювати на себе, на свою соціалістичну державу...**» [Агітатор. – 1944. – № 9. – С. 14]).

За радянською ідеологією, відображеною в наведених раніше показових прикладах, стан щастя постійно притаманний будь-якій людині в її теперішньому (за винятком часів нацистської окупації) та буде властивий у майбутньому, оскільки щастя є постійною ознакою комуністичної дійсності, проте водночас залежить від політичного лідера, що ми спостерігали в попередніх контекстах. Показово, що стан щастя звичайно є таким, якого прагнуть досягти, але епізодичним, натомість у текстах радянської доби, особливо 1930-х років, він є перманентним, описуваним у констативних мовленнєвих актах, що моделювали ідеалізовану дійсність згідно з ідеологічними приписами («**Це джерело [сили країни – К.К.] – любов і довір'я всього радянського народу до своєї рідної партії Леніна-Сталіна, яка крізь нечувані труднощі і в боротьбі з сонмами ворогів вела і привела країну Рад і її народи до щасливого, соціалістичного життя, якого ще не знала історія**» [Молодий Більшовик. – 1937. – № 8. – С. 10]).

В аналізованих одиницях цілком у дусі роману Дж. Оруелла «1984» звужуються і сполучуваність, і семантика, адже, скажімо, в лексикографічних джерелах у слова *щасливий* зафіксовано 4 значення з великою кількістю відтінків, але в текстах тоталітарної преси виявляється переважно перше («**Який має щастя, який зазнає щастя, радості**» [6, с. 571]).

У текстах тоталітарної преси стан щастя поєднується з виявами радості, але немає нюансування почуття, його деталізації; сполучуваність емотивів є сталою й інколи навіть парадоксальною («**В творчій роботі [ідеється про будівництво**

заводу – К.К.] *виростав комсомол. І не лише кількісно: соціалістична праця перебудовує людей, виховує з них бійців за щасливе життя людства*» [Комунарка України. – 1932. – № 47. – С. 12]), оскільки незрозуміло, як очищення території від бур'янів і риття котлована, описане далі у статті й назване «творчим», безпосередньо сприяє подальшому щасливому життю людства. Робимо припущення, що такі насичені пафосом і гіперболами тексти виконували маскувально-заохочувальні функції поетизації, вивищення й героїзації простої одноманітної праці.

Велике місце в радянському дискурсі належить страху як емоції, що має вибіркових носіїв: у минулому це всі люди, за винятком революціонерів, у теперішньому – вороги радянського ладу та окремі верстви й громадяни СРСР, передусім селяни як другорядний клас у комуністичній ідеології, що йде після пролетаріату («*Буржуазія дрижить за свої золоті скарби, дрижить перед революцією за свою шкуру*» [Червоний клич. – 1931. – № 12. – С. 2]; «*В умовах поганої інформації села і заляканості селянства ці безглузді демагогічні заяви могли мати якийсь успіх*» [Літопис революції. – 1930. – № 1. – С. 32]; «*На цих фронтах, за кожного повороту, окремі елементи вдавалися в паніку, в острах перед труднощами. Переможний хід пролетарської революції відкидав їх геть. Так було підчас Жовтневого перевороту, коли група товаришів “здрейфіли”...*» [Більшовик України. – 1930. – № 18. – С. 4]). У радянській картині світу «чужі», боячись «своїх», у свою чергу, намагаються їх залякати, але «свої», усупереч природним інстинктам самозбереження, проте згідно з ідеологією, що виховувала безстрашність, нічого не бояться, навіть діти, які зазнавали найбільшого політично-виховного впливу («*Куркулі намагалися залякати його різними погрозами, але Павлик і далі викривав їх, не вважаючи ні на які погрози. І куркульство села Герасимівки вирішило знищити Павлика – Павлик став жертвою рук озвірилих куркулів*» [ДР. – 1933. – № 1. – С. 21]) [3]. Двома особливо підкреслюваними в комуністичній пресі сферами, що були джерелами страху, стали минуле («*...виростають нові молоді покоління, що не зазнали й не пам'ятають усього страшиного, жахливого минулого...*» [Металеві дні. – 1930. – № 2. – С. 43]) та релігія («*Використовує церковно-сектантська агентура і такі не вижиті ще у багатьох пережитки, як релігійний страх перед стихійними силами природи...*» [Безвірник. – 1935. – № 9. – С. 7]).

Емоції щастя й любові в радянській картині світу властиві саме «своїм», натомість страх більшою мірою відчують «чужі», яких, звичайно ж, зображували максимально темними барвами. Цим, на нашу думку, зумовлена незначна кількість слів, що відображала позитивні емоції, та дуже велика, що описувала негативні й могла зобразити ворогів у чорному світі. Це слова *страх, острах, боязнь, ляк, жах, паніка; боятися, лякатися, страхатися, перепужатися, тремтіти; жахливий, страшний, страшений, панічний, боязкий, переполоханий* та інші. У радянському дискурсі звичайно поєднується вираження емоцій страху й ненависті для «чужих», що посилює невідому номінацію останніх, а також контрастують вияви почуттів страху і безстрашності, де безстрашними, звісно, є «свої». Емотиви зі значенням страху функціонували переважно в констативах («*Це юні, юні комсомольці [краснодонські підпільники – К.К.]. Але перед ними у смертельній лихоманці тремтіли загарбники*» [Дніпро. – 1944. – № 1. – С. 23]) та вкрай рідко в комісивах («*Озвіріла куркульня, передбачаючи неминучу загибель, не зупиняється ні перед чим. Всякими способами, всякою зброєю вона намагається зірвати переможне будівництво в нашій країні. Але ніякі жертви нас не залякають*» [Дитячий рух. – 1933. – № 1. – С. 22]) і директивах («*– Гей ти, хижачий світе, тремти конвульсивно від слова: червоноармієць! – Тремти, тремти! Тобі є чого тремтіти. – Червона армія копає могилу для тебе...*» [Червоний клич. – 1931. – № 12. – С. 13]), очевидно, через монологічність радянського дискурсу й розподілені в ньому ролі «своїх» і «чужих», які є застиглими і в емоційних станах.

Висновки. Як показав навіть стислий аналіз особливостей функціонування ключових для ідеологізованої мовної картини світу емотивів зі значеннями любові, щастя й страху в українській пресі 1922–1945 рр., ці лексеми зазнали значних трансформацій у семантиці, звужуючи свої значення до ідеологічно прийнятних. Показові зміни у сполучуваності цих емотивів демонструють зміщення акценту знов-таки на важливі для ідеологів моменти, а функціонування у складі мовленнєвих актів засвідчує моделювання «нової радянської людини». Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі семантичного, синтагматичного та прагматичного аспектів функціонування інших важливих для радянської ідеології емотивів у тоталітарному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. 2-е вид., виправл. Київ : Факт, 2007. 640 с.
2. Коротич К. Асоціативно-семантичне макрополе «безпека / небезпека» в дискурсі української преси ХХ – ХХІ століть : моногр. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 256 с.
3. Коротич К.В. Вияви дискурсу влади в українській радянській дитячій пресі 20–30-х років ХХ століття. *Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. пр.* / відп. ред. В.А. Зарва. 2009. Вип. ХХ. С. 393–402.
4. Коротич К. Комунікативні стратегії погрози та подолання страху в дискурсі української преси ХХ—ХХІ століть: мовні механізми впливу на реципієнта. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філологічна.* 2009. Вип. 46. Ч. I. С. 140–145.
5. Словник української мови : в 11 т. Т. 4 : І–М. Київ : Наук. думка, 1973. 840 с.
6. Словник української мови : в 11 т. Т. 11 : Х–Ь. Київ : Наук. думка, 1980. 699 с.
7. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : учеб. пособ. к спецкурсу. Волгоград : Изд-во ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1983. 96 с.

УДК 811.161.2'367.633

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.4>СТИЛІСТИЧНЕ МАРКУВАННЯ ВТОРИННИХ
ОБСТАВИННИХ ПРИЙМЕННИКІВ СПОСОБУ ДІЇSTYLISTIC MARKING OF SECONDARY
ADVERBIAL PREPOSITIONS OF MANNER

Куш Н.В.,

orcid.org/0000-0002-8338-7858

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янської філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Стаття спрямована на вивчення вторинних прийменників з обставинною семантикою способу дії. Наша мета – структурно-семантичний аналіз обставинних прийменників способу дії з урахуванням стилістичного маркування. Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань: 1) подати стислий аналіз семантичних типів вторинних прийменників; 2) схарактеризувати структурні особливості багатокомпонентних обставинних прийменників способу дії; 3) відстежити стилістичне маркування вторинних прийменникових одиниць на позначення семантики способу дії.

Прийменники способу дії насамперед використовуювані в публіцистичному стилі (інформативному, аналітичному, художньо-публіцистичному підстилях), у науковому (у власне-науковому, науково-популярному, науково-навчальному підстилях), частково – в офіційно-діловому (адміністративно-канцелярський, законодавчий, юридичний підстилі), художньому.

У процесі формування вторинних прийменників способу дії беруть участь первинні компоненти: *без, в (у), з, за, на, під* – у препозиції щодо головного компонента, *близько, більш(е) / менш(е), від, від...до, до* – у постпозиції щодо головного компонента.

Поодинокими складниками багатокомпонентних прийменникових одиниць є допоміжні одиниці, виражені синтетичними (однокомпонентними) вторинними прийменниками. Уживання таких вторинних прийменників із максимально точним вираженням думки притаманне передовсім науковому та офіційно-діловому стилям.

Стилістичне використання вторинних прийменників способу дії досить розгалужене. На семантичну точність у межах тих чи тих стилів впливає структура вторинних багатокомпонентних прийменників: повнозначне слово, що містить основне значення, і додаткові компоненти – первинні прийменники, які визначають відмінкову форму. Уживання вторинних прийменників закріплюється за тими стилями, які мають смислову точність, конкретність висловлення, повторюваність ситуацій, логічну послідовність й аргументованість викладу. Йдеться насамперед про писемні форми таких стилів української мови, як науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній.

Ключові слова: вторинні прийменники, прийменники способу дії, стиль, підстиль, науковий стиль, публіцистичний стиль, художній стиль, первинні компоненти.

The article deals with the study of secondary prepositions with the circumstantial semantics of the mode of action. Our goal – structural and semantic analysis of the circumstantial prepositions of action on the basis of stylistic markings. Our purpose involves solving the following tasks: 1) submit a brief analysis of semantic types of secondary prepositions; 2) characterize the structural features of multi-component circumstantial prepositions of the mode of action; 3) trace the stylistic markings of the prepositional secondary units to describe the semantics of the mode of action.